

FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776

Murodullayeva Dilbar Muhammadiyevna

Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat Pedagogika Universiteti Psixologiya
o`quv ilmiy markazi QT talabasi

YOSHLARDA IQTISODIY TAFAKKURNING SHAKLLANISHIDA OILANING O`RNI

Annotatsiya

Maqolada oilada iqtisodiy tarbiya masalalari xususida fikr-mulohazalar bildirilgan. Xususan, oila, oilada iqtisodiy tarbiya, oila daromadlari, xarajatlari, daromadni investitsiya qilish yo`llari, mehnat qilish, mehnatni qadrlash kabilar xususida ma`lumotlar berilgan.

Kalit so`zlar: oila, ota-ona, farzand, tarbiya, iqtisodiy tarbiya, daromadlar, xarajatlar, investitsiya, mehnat, tejamkorlik.

Ma`lumki, tarbiya, jumladan, iqtisodiy tarbiya eng avvalo oiladan boshlanadi. Har qanday jamiyatning hujayrasi bu oila yoki uy, xonadon xo`jaligi bo`lib, u aynan xonadonning ahvoli, turmush darajasi va oxir-oqibat uning holati butun bir mamlakatning holatini, taraqqiyot darajasini ifodalab beradi. Oilaning vujudga kelishi mehnat unumdorligining o`shishi bilan bog`liq. Jamiyat taraqqiyotining ma`lum bir davrida insonlar mehnat unumdorligi o`shishi tufayli jamoadan ajralib chiqib, alohida yashash imkoniyatiga ega bo`lganlar. Ayol va erkak birgalikda yashab, farzand ko`rib, ularni voyaga yetkazish, birgalikda mehnat qilish, yashash uchun zarur bo`lgan mahsulot ishlab chiqarishni amalga oshirish bilan uy xo`jaligi vujudga kelgan. Oila tushunchasi ko`p asrlar davomida tubdan o`zgardi. Lekin uning eng asosiy vazifalaridan biri, bu zurriyot qoldirib, uni voyaga yetkazish, parvarishlash, tarbiyalash, turli xavf-xatarlardan himoya qilish kabilar hanuzgacha o`zgargani yo`q. Ota-onalar farzandlari uchun hamma narsaga tayyor, hatto o`zlarini qurbon qilishdan ham qaytmaganlar. Bu haqda hayotdan juda ko`p misollar keltirish mumkin. Oila – qarindoshchilik aloqalari, qondoshchilik his-tuyg`ulari orqali

bogʻlangan inson (individ)larning ijtimoiy, maʼnaviy, ruhiy, iqtisodiy ehtiyojlarini birgalikda qondiruvchi kichik guruhdir. Oila oʻz ehtiyojlarini iloji boricha maksimal darajada qondirishga harakat qiladi va uni amalga oshiradi. U ishlab chiqarish omillari, hech boʻlmaganda mehnat omili egasi hisoblanib, «inson kapitali»ni takror ishlab chiqarishni taʼminlaydi. Aniq hayotda oila mustaqil xoʻjalik yurituvchi bir kishidan ham iborat boʻlishi mumkin. Anʼanaviy ravishda oila nikohdan boshlanadi. Nikoh jarayoni mamlakatning taraqqiyoti, qabul qilingan konstitutsiya va asrlar davomida shakllangan anʼana, udumlar asosida amalga oshirilgan. Deyarli barcha mamlakatlarda oila qurish uchun bir birini tanlash jarayoni oʻxshash boʻlib, mavqei, bilimi, dini, irqi va boshqa qator jihatlari bilan bir-biriga mos kelishiga eʼtibor beriladi. Shuning uchun ham xalqimizda «Qozoniga yarasha qopqogʻi», «Teng-tengi bilan, tezak qopi bilan» degan naql aynan ana shu munosabatlarni ifodalaydi. Oila doirasida har bir tomon maʼlum bir yumushlarni bajarishni oʻz zimmasiga oladi. Deyarli barcha xalqlarda anʼanaviy ravishda uy yumushlarini bajarishni ayollar, oilani moddiy jihatdan taʼminlashni erkaklar oʻz zimmalariga olishgan. Hozirgi taraqqiyot bu anʼanaviy mehnat taqsimotiga ham oʻz taʼsirini oʻtkazib, uni har bir oila er-xotinning xislatlaridan kelib chiqqan holda yechishga harakat qiladi. Oilada har ikki tomon oila faollarini vujudga keltirish va mustahkam moddiy asosini yaratishdan manfaatdordir. Oila oʻziga xos investitsion loyiha boʻlib, bir necha yildan soʻng maʼlum natijaga erishishga qaratilgan. Bu jihatdan uni oʻziga xos biznesga, investitsiyaga oʻxshatish mumkin. Yuqorida aytib oʻtilganidek, insonlarni oila boʻlib yashashlari, ular uchun ratsional boʻlib, unda har ikki tomon oʻz nafililigini maksimallashtiradi. Buning uchun inson yakka yashaganga qaraganda nikohda yashashning qanday afzalliklari va kamchiliklari mavjudligini hisobga olib, qaror qabul qiladi. Ularning eng asosiylariga eʼtibor qaratishga toʻgʻri keladi. Oilaviy hayotning muhim afzalliklaridan biri moddiy jihatdangina emas, balki ruhiy jihatdan ham qoʻllab-quvvatlovchi, qariganda tayanch boʻladigan farzandlardir. Juda koʻpchilikni oʻylantiradigan ikkinchi tomoni esa erkinlik, mustaqillikning cheklanishi boʻlishi mumkin. Umuman olganda, odamlar hech qachon erkin emas, chunki uning faoliyati, hayoti boshqalarning harakati, faoliyati bilan bogʻliq, doimo uni hisobga olish zarur, oilada esa ana shu holat nisbatan toʻgʻridan toʻgʻri va koʻproq boʻlsa, birgalikda yashagandan soʻng, albatta bir-biriga moslashishni talab etadi. Oilaviy masalalarga oid qaror qabul qilinganda odatda oila aʼzolarining fikri ham hisobga olinadi. Odatda, oila aʼzolari koʻpchilik boʻlsa qaror qabul qilish qiyinroq boʻladi, uzoqroq muddat talab etiladi, sababi koʻpchilik oʻrtasida bir fikrga kelib, qaror qabul qilish qiyin. Masalan, oddiygina oilali odam mashina olishi uchun umr yoʻldoshining ham roziligini olishi kerak. Yakka kishi esa mablagʻi boʻlsa, oʻzi istagan narsasini sotib olaveradi. Hayot koʻrsatadiki, namunali (ideal) oila aʼzolari bir-birlarini xurmat qiladi, sevadi. Dunyoqarashi, qadr-qimmatini oʻlchovi bir-biriga yaqin kishilar qurgan oila eng ideal oila hisoblanadi. Bunday oilalarda kelajakda el hurmat qiladigan komil insonlar tarbiyalanadi. Aniq hayotda koʻp jihatlari bilan bir-biriga oʻxshash, lekin bir-birini sevmagan yoki aksincha qattiq sevadigan, dunyoqarashi, maʼnaviy qadr-qimmatini oʻlchovi jihatidan katta farq qiladiganlar ham oila qurishi mumkin. Koʻpincha, maʼnaviy jihatdan katta farq qiluvchilar oʻrtasidagi nikoh uzoqqa choʻzilmaydi, oila buzilib ketadi. Demak, yoshlar oila qurishda bir-birlarini ana shu fazilatlariga diqqat qaratishlari lozimligini uqtirish lozim. Bozor iqtisodiyoti sharoitida oilaning jamiyatdagi oʻrni yanada ortadi. Oila, yaʼni uy xoʻjaligi nihoyatda murakkab iqtisodiy vazifalarni bajaradi. U oilaviy biznes yurituvchi, ish kuchi-mehnat omilini takror yaratuvchi, yaʼni inson kapitaliga investitsiya qiluvchi, zarur darajada isteʼmol talabini hosil qiluvchi va boshqalarni amalga oshiruvchi subʼyekt hisoblanadi va ana shu jarayonda oila juda koʻplab muammolarni hal qiladi. Bozor iqtisodiyotida har bir oilaning oʻz manfaatlarini koʻzlashi yuqori darajada

bo`lsa-da, oilada qarindoshchilik majburiyatlari, qarindoshchilik aloqalarida beg`arazlik, xolis yordam berish kuchlidir. Firmalar, korxonalar, tashkilotlar o`rtasidagi aloqalar esa ichki va tashqi munosabatlar orqali amalga oshiriladi. Oila – uy xo`jaligi firmalar, korxonalariga resurslar, ya`ni ishchi kuchini yetkazib beradi. Firmalar oilani tovar va xizmatlar bilan ta`minlaydi. Oilaning resurslari evaziga daromadlari iste`mol xarajatlariga teng bo`lishi kerak. Daromad bilan xarajat tengligi butun iqtisodiyotga xosdir. Bizga ma`lumki, bozor iqtisodiyoti doiraviy aylanishida oila yoki uy xo`jaligi turli tuman vazifalarni bajaradi. U jamiyat faoliyatining barcha jabhalarini qamrab oladi va jamiyatda yuz berayotgan iqtisodiy-ijtimoiy jarayonlarning yo`nalishini belgilab beradi. Oilaning jamiyatda tutgan o`rni, u bajaradigan vazifalarda namoyon bo`ladi. Oilaning bosh vazifasi farzand tarbiyasi, uni komil inson qilib voyaga yetkazishdir. Avlod davomchisi, iqtisodiyot uchun ish kuchi va mehnat omili takror yaratiladi. Boshqacha iqtisodiy termin bilan aytganda, inson kapitaliga investitsiya qilish jarayoni nuqtai nazaridan, farzand tarbiyasi bilan shug`ullanish jarayonini quyidagi uch jihatlariga ajratish mumkin (1-rasm): 1. Oilada moddiy bazaning yaratilishi. 2. Oilada farzandning dunyoga kelishi va uning tarbiyasi. 3. Bilim olish va kasb-hunar o`rganish. Oilada moddiy bazaning yaratilishi shundan iboratki, unda yangi qurilgan oilaning moddiy bazasi yaratiladi. Yahni uy xo`jaligi yuritilib, oilaning daromadi shakllantiriladi. O`zbekistonda bu jarayon ko`pincha mustaqil emas, balki ota-onaning ko`magida amalga oshiriladi. Ota-ona o`z farzandini o`ylaydi, beminnat yordam beradi va qo`llab-quvvatlaydi. Yangi qurilgan oilaning ko`pincha ham moddiy, ham mahnaviy jihatdan ota-onaning ko`magiga tayanishi bir tomondan yangi oilaning tajribasizligidan kelib chiqadigan muammolarini yechishga yordam bersa, ikkinchi tomondan bu jarayonning cho`zilib ketishi, ularning mustaqil ravishda muhim qarorlar qabul qilishi, mashuliyatni zimmasiga olishi va uni natijasi uchun javob berishini cheklaydi. Hamma narsa o`z-o`zidan bo`layotganday tuyulib, yosh oila uchun hayot kechirishning oson yo`liga o`tib, keyin kelajakda qattiq qiynalishi mumkin. Oilada farzandning dunyoga kelishi va uning tarbiyasida yosh oilada farzand ko`rish, ularni tarbiyalash va voyaga yetkazish amalga oshiriladi. Inson kapitalining tabiiy asosi yaratiladi. Farzand insonga cheksiz baxt, quvonch, his-tuyg`u, shodlik olib keladi va uni boshqa hech qanday ne`mat bilan taqqoslab bo`lmaydi. Tug`ilgan farzandning kelajakda qanday inson bo`lishi faqat irsiyatning natijasi emas, balki uning sog`lig`i, ta`lim-tarbiyasi, irodasi, fe`l-atvori, sharoitga moslashishi, muhimi ijtimoiy ta`lim-tarbiyaning murakkab natijasi bo`lib yuzaga chiqadi. Har bir ota-ona o`z oilasi uchun jamiyat oldida javobgardir. U qonun yo`li bilan ehtirol etilgan. SHuning uchun ota-onalar farzandlariga nisbatan ma`lum darajada hokimiyat ushlab turishi hamda o`z oilasi oldida obro`ga ega bo`lishi kerak. Oila a`zolari huquqiy jihatdan muhofazalangan jamiyatning a`zosi bo`lsalar-da, ota-onalar va farzandlarining oilada tutgan o`rni tubdan farqlanadi: eng avvalo, birinchilari oila boshqaruvchilari, ikkinchilari esa oiladagi tarbiyalanuvchilar hisoblanadi. Har bir ota-ona bilishi, aniq ko`z oldiga keltirishi kerakki, u oilada xoxlaganini qila olmaydi. Ular aynan farzandlarini tarbiyalashi, voyaga yetkazishi uchun mashuldir. Bilim olish va kasb-hunar o`rganishda oilada tarbiyalanayotgan farzand bilimli, kasb-hunarli bo`lib voyaga yetib, oilada shu o`rgangan bilimi, qobiliyati, egallagan kasbhunarini hayotga tatbiq etishni o`rganadi. Farzand ko`rish va uni tarbiyalashda yo`l qo`yilgan yoki qo`yiladigan xato va kamchiliklarning oqibati ayanchli bo`ladi. Ayniqsa, farzandni tug`ilganidan voyaga yetkazish davrida ota-onaning hayot tajribasining kamligi ham salbiy ta`sir ko`rsatadi. Bunda, odatda, farzandga tarbiya berishda bobo, buvilarining yordami nihoyatda muhim hisoblanadi. CHunki bobo-buvilar katta hayot tajribasiga ega bo`lib, o`zlari yo`l qo`ygan xato kamchiliklarini farzandlari takrorlamasliklari uchun harakat qilishadi. Farzandlar o`z ota-onalarini qariganlarida

yolg'izlatib qo'ymasliklari, ularni parvarishlashlari lozim. Bu jihatdan qaraganda, farzand ota-ona uchun o'ziga xos «sug'urta» vazifasini o'taydi. Hozirgi paytda pensiya, ijtimoiy sug'urta kabilar mavjudki, ayniqsa G'arbda ko'p ota-onalar farzandlaridan ko'ra ham ana shularga tayanishadi. Umuman olganda, ota-onalar bu muammoga ratsional nuqtai nazardan yondashishga harakat qilishadi. Bunda farzand tarbiyalashga sarflangan va sarflanadigan xarajatar hamda ota-onalarning ma'lumotlari muhim hisoblanadi. Buning asosiy sabablarini quyidagilarda ko'rish mumkin: 1. Ota-ona uchun farzand tarbiyasiga qaragandan ham yuqoriroq baholanadigan narsa bormi-yo'qmi, shunga ahamiyat qaratishi. 2. Ma'lumoti yuqori bo'lgan sari ayolning farzand ko'rish ehtimoli yildan-yilga pasayib borishi. 3. Ma'lumoti yuqori bo'lgan ota-onalar o'z farzandlarini talab darajasida yaxshi tarbiyalashi, farzand bilishi zarur bo'lgan nazariy va amaliy ma'lumotlarni osonlik bilan tushuntirib berishi, ularning bilim olishi, dunyo sirlarini o'rganishi, kasb-hunarlar egallashiga qiziqtirish imkoniyatlarining katta bo'lishi. 4. Oiladagi farzandlar soni, ularning sog'lom, bilimli, odobli bo'lib yetishishlari uchun sarflanishi zarur bo'lgan xarajatlarni o'z daromadlaridan kelib chiqqan holda belgilashlari. Odatda, bu xarajatlarning bir qismini davlat ko'taradi. Bular tibbiyot, maorif, sport, ta'lim kabilar hisoblanadi. Qolgan xarajatlarni ota-onalarning o'zlari amalga oshiradilar. Bozor iqtisodiyotiga o'tilishi bilan birga ana shu xarajatlarda oilaning hissasi tobora ortib bormoqda. Oilaning muhim vazifalarini uy xo'jaligini yuritish, tovar va xizmatlar yaratish, oilaviy biznes, ya'ni mulk egasi sifatida individual ishlab chiqarish tashkil etadi. Xususiyl tadbirkorlik, kichik biznes, oilaviy biznes, fermer va dehqon xo'jaligini tashkil etib, faoliyat yuritadi. Oilaning yana bir muhim vazifasi oiladagi iqtisodiyotni kapital bilan ta'minlashdir. Bunda ayniqsa oilaning jamg'armasi (daromad)ning investitsiyaga aylanishi muhim ahamiyatga ega. Odatda, mamlakat miqyosida iqtisodiyotda rezerv (zaxira) fondi, barqarorlashtirish fondi tashkil etiladi. Daromad (jamg'arma) ham oila uchun ana shunday fond bo'lib hisoblanadi 1. Odamlar nima sababdan mablag'larini sarflashlari tushunarli, lekin nima sababdan jamg'aradilar? Buning sabablari juda ko'p. Ulardan eng asosiy 3 tasini ko'rsatishimiz mumkin (2-rasm): 1. Kelajakda ko'p mablag' talab qiladigan narsani sotib olish uchun. Odamlar joriy xarajatlarni deyarli har kuni amalga oshiradilar. Olingan daromad hammasi bir kunda sarflanmaydi. Uning ma'lum bir qismi oy davomida saqlanadi (naqd pul yoki kredit kartochkasida), qator narsalarni bir oylik topilgan daromadga sotib olish qiyin, shuning uchun pul to'plash kerak. 2. Har ehtimolga qarshi (sug'urta). Insonlar doimo kelajak haqida o'ylashadi. Kelajakda kamroq daromad olishlari yoki qo'shimcha xarajatlar qilishlariga to'g'ri kelishi mumkin. 3. Daromad olish uchun. Jamg'arma, investitsiya manbai yoki kapital o'zi nima? Daromad keltiradigan faol, qo'shimcha daromad topishga intilish jamg'arish uchun muhim stimuly bo'lib hisoblanadi. Jamg'arma qanday shakllarda bo'lishi mumkin? Agar mamlakatda moliyaviy institutlar rivojlanmagan bo'lsa, odamlar jamg'armalarini qanday shaklda saqlashadi? Birinchi navbatda, naqd pul shaklida. Sababi, uning likvidligi eng yuqori, lekin eng katta kamchiligi – inflyatsiya tufayli qadrsizlanadi. SHuning uchun ko'pincha odamlar pulini ishonchli chet el valyutalarida saqlashga harakat qiladilar. Agar inflyatsiya uncha kuchli bo'lmasa va pul yaqin orada sotib olinishi lozim bo'lgan narsaga yig'ilayotgan bo'lsa, milliy valyutada saqlanadi. Ikkinchidan, qimmatbaho ko'chmas mulk, antikvariatlar (uy-joy va hokazo), qimmatbaho zeb-ziynatlar shaklida saqlash mumkin. Ular hech bo'lmasa nominal qiymatini saqlaydi yoki narxi ko'tariladi. Ularni saqlash kerak, saqlash esa qo'shimcha xarajatlarni talab qiladi. Likvidligi past, tezda naqd pulga aylantirish qiyin. Uchinchidan, kapitalga aylantirishga harakat qilish, o'z biznesini ochish. Bu yerda moliya bozori yoki banklar va boshqa moliyaviy muassasalarning vujudga kelishi shaxsiy jamg'armani ko'paytirish, daromad topishning

yangi yangi imkoniyatlarini vujudga keltiradi. Lekin yuqori daromad orqasida risk (tavakkalchilik) ham yuqori darajada bo`ladi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida jamg`armani saqlashning turli-tuman yo`llari mavjud. Agar qarilik paytiga pul yig`ish kerak bo`lsa, pensiya fondi, hayotni turli hodisalardan sug`urta qildirish, istalgan turdagi qimmatli qog`ozlarni sotib olish mumkin. Moliya, bank muassasalari aholi pulini jamg`arish uchun ko`rsatilayotgan xizmatlari qulay va foydalidir. Moliya institutlari bu pullarni biznesga yo`naltiradi, egasiga ham daromad keltiradi. Uyda pulni saqlash, qo`riqlash tashvishlaridan holi qiladi. Ota-ona o`z farzandlarining birinchi tarbiyachisi hisoblanadi. Farzand xulqining shakllanishi va uning umumiy kamol topishida ularning ta`siri g`oyat katta. Farzand o`z ota-onasini hammadan yaxshi, har qanday ishning uddasidan chiqadigan deb his etadi. Farzand qanchalik yosh bo`lsa, kattalar xulq atvoriga shunchalik ergashuvchan bo`ladi. SHuning uchun o`z farzandiga ota-ona tarbiya berar ekan, ularga quyidagi tarbiya metodlari orqali ta`sir ko`rsatadi: – so`z orqali tarbiyalash (tushuntirish, hikoya, suhbat, savol-javob, namuna, o`rnak kabilar); – amaliy, ya`ni ta`lim-tarbiya oluvchilarning bandligini ta`minlash, bunda biror bir mashg`ulot, intellektual salohiyatlarni oshirishga qaratilgan hunar, sport, musiqa to`garaklariga yo`naltirish orqali ta`sir etish kabilarga jalb qilish; – rag`batlantirish va jazolash. Ushbu usullar orqali tarbiyalanuvchining ongi, irodasi, his-tuyg`ulari va munosabatlar tizimiga ta`sir etiladi. Ayniqsa, bolalarning murg`ak qalbiga hech bir narsa ibratdek kuchli ta`sir etmaydi va barcha ibratlar ichida ota-ona ibratidan ko`ra chuqurroq va mustahkamrog`i yo`q. Shuning uchun dono xalqimizda «Qush uyasida ko`rganini qiladi», deb bejiz aytilmagan. Iqtisodiy tarbiya bilan esa asosan oilada ota-onalar shug`ullanishadi. Tarbiya natijasida farzand oilada quyidagi yumushlarni o`zlashtiradi:

- ota-onasining uy-ro`zg`or ishlari, bozor o`charlarida yordam berish;
- pulga bo`lgan munosabatlarda, ya`ni ota onaning topgan maoshlari, olib bergan kiyim-kechaklarining qadriga yetish;
- oziq-ovqatni isrof qilmaslik, tejamkorlik;
- mehnat qilish, mehnatdan zavqlanish.

Mana shu davrda ularda dastlabki iqtisodiy tasavvurlar paydo bo`ladi. Shuni alohida ta`kidlash joizki, yosh bolalar oilada sodir bo`layotgan voqea-hodisalarga tabiatan tez moslashuvchan bo`ladilar. Demak, yoshlikdan to`g`ri yo`naltirilgan tarbiya, kelajakda o`sib kelayotgan yosh bolaning har tomonlama kamol topishiga katta ta`sir ko`rsatadi. Unda tabiat bergan fazilatlar asosida tejamkorlik, mehnatsevarlik, tashabbuskorlik, ishbilarmonlik, iqtisodiy hisob-kitob kabi xislatlarga tamal toshi oilada qo`yiladi. Keyinchalik u umumiy o`rta ta`lim maktablarida, o`rta maxsus, kasb-hunar ta`limi muassasalarida, qolaversa, oliy ta`limda ham rivojlantiriladi. Bola tarbiyasi va uning natijasi ham shaxsiy, ham ijtimoiy manfaat, ahamiyat kasb etadi. Yaxshi tarbiya oila uchun quvonch, baxt saodat, ruhiy barkamollik, iqtisodiy boylik keltiribgina qolmay, jamiyat uchun ham foyda keltiradi va shu tufayli iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy, ma`naviy ahamiyatga ega hisoblanadi. Oila iqtisodiyoti, uning farovonligi oilada mehnatga layoqatli a`zolar mavjudligi, ularning tadbirkorligi, bilimi, iqtidoriga ko`p jihatdan bog`liq. Oila iqtisodi mehnat bilan topilgan mol-mulk hamda tejamkorlik yo`li bilan yig`ilgan moddiy ne`matlardan iborat bo`lgani sababli, ana shu ne`matlarni yaratishda iqtisodiy bilim muhim o`rin tutadi. Iqtisodiy bilim shaxsning nafaqat o`zi va oilasiga, ayni paytda xalqning farovonligini ta`minlashga ham xizmat qiladi. Bola tarbiyasi ota-onaning suhbatlari, bolalari bilan muloqotida, o`yin o`ynashida, unga rahbarlik qilish jarayonida amalga oshadi, degan fikr mavjud. Lekin xo`jalik yuritishda qatnashish alohida ahamiyatga ega. Chunki nafaqat

halol, yaxshi odam, balki kelajakda yaxshi xo`jalik yurituvchi inson tarbiyalashimiz zarur. Bola ota-onasini qayerda ishlashi, bu ishning qanday mashaqqatli ekani, qanday qilib muvaffaqiyatlarga erishish mumkinligini his qilishi, bilishi kerak. Umuman olganda, bola ota-onasi ishlab topayotgan pul hamma narsani olish uchun zarur narsa ekanligi bilan birga uni topish uchun ko`p mehnat qilish kerakligini ham bilishi kerak. Eng avvalo, bolalarni uy yumushlari, uy xo`jaligidagi turli ishlarni bajarishga jalb etish kerak-ki, bu ularning ota-onalari mehnatlarining qadriga yetishlarida yordam beradi. Mehnatni qadrlashning muhim ko`rinishi tejamkorlikdir. Tejamkorlik jonkuyarlikning o`ziga xos jihati bo`lib, agar jonkuyarlik ko`proq insonning o`y-xayolida bo`lsa, tejamkorlik aynan uning odatida namoyon bo`ladi. Jonkuyar inson bo`lish, lekin shu bilan birga tejamkor bo`lmaslik mumkin. SHuning uchun yoshlikdan boshlab oilada ana shu fazilatni tarbiyalash kerak. Bu fazilat, eng avvalo, ovqatlanishdan boshlanadi. Ovqatni to`kmay, isrof qilmasdan yeyish, o`yinchoqlarni buzmay o`ynash, kiyimlarni iflos qilmaslikka odatlantirish lozim. Bolani tejamkorlik qilgani uchun rag`batlantirish lozim. Ularni nafaqat o`zini, balki boshqalarning narsalarini, ayniqsa, atrof-muhitni asrab-avaylashga o`rgatish zarur. Inson mehnati bilan ulug`, kishilik jamiyatining asl tarixi ham mehnatdan boshlangan. Bilimlarni egallash va hunar o`rganish uchun ham mehnat qilish zarur. Mehnatga tayyorlash, insonda mehnatsevarlik fazilatini shakllantirish nafaqat insonning kelajagi, qolaversa mamlakat kelajagini ham belgilaydi. Mehnat qilish faqat zaruriyatdan, muhtojlikda qolmaslik uchun harakatdangina iborat bo`lmay, u ijodiy bo`lishi, quvonch, qoniqish, g`ururlanishga olib kelishini his etish muhim ahamiyatga ega. Mehnatga o`rgatish tufayli nafaqat kasb-hunar egasi tarbiyalanadi, balki atrofdagi insonlar, narsalarga munosabat ham tarbiyalanadi. Mehnat insonning nafaqat jismonan, balki ruhiy, ma`naviy jihatdan rivojlanishiga katta ta`sir ko`rsatadi. Bolani mehnatga yoshligidan oilada o`rgatish kerak. Iqtisodiy faoliyatning asosini mehnat tashkil etar ekan, demak, mehnat iqtisodiy tarbiyaning ham asosidir. Bolaga dastlab oilada o`yinlar orqali o`yinchoqlarini buzmaslik, ozoda saqlash, tartibga solish kabilar o`rgatilsa, keyinchalik u uy xo`jaligidagi mavjud ishlarni bajarishda yordamlashish, hovli supurish, suv keltirish, changlarni artish, pol yuvish, idish-tovoqlar yuvish, uy hayvonlariga qarash va hokazolar orqali mehnatga jalb qilinadi. Shaharga qaraganda qishloq joylarda bolalarni mehnat bilan band qilish yo`llari ko`p bo`lsa-da, har bir oila qaerda yashashidan qatiiy nazar, bolalarni mehnat bilan band qilish uchun ular bajaradigan ishlarni yetarli darajada topish mumkin.

Xulosa sifatida shuni ta`kidlash mumkinki, oila – qarindoshchilik aloqalari, qondoshchilik his-tuyg`ulari orqali bog`langan inson (individ)larning ijtimoiy, ma`naviy, ruhiy, iqtisodiy ehtiyojlarini birgalikda qondiruvchi kichik guruhi. Oilaning jamiyatda tutgan o`rni u bajaradigan vazifalarda namoyon bo`ladi. Oila daromadi – oilaning daromadlari va xarajatlarining (smetasi) balansi oilaning o`z vazifalarini bajarishni moliyaviy ta`minlash maqsadida pul mablag`larini to`plash va sarflashning muvozanatidir. Ota-onalar farzandlariga buni tushuntirishlari, ularga oila daromadlari va xarajatlari haqida tushuncha berib borishlari taqozo etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Sarsenbayeva R.M. Iqtisodiy fanlarni o`qitishda qo`llaniladigan interaktiv metodlar. O`quv-metodik qo`llanma. – T.: TMI, 2015.
2. Tojiboyeva D. Iqtisodiy pedagogika. O`quv qo`llanma. – T.: «Fan va texnologiya», 2007. –242-b.